

HOLLÓ DÓRA

ÜRÖM AZ ÖRÖMBEN – A TEHETSÉGES GYERMEK KOMPLEX ÉRZELMI VILÁGA

Az alsó tagozatos pedagógusok képzésében csekély hangsúlyt kap a tehetséges gyermekkel kapcsolatos bánásmód oktatása, a szülőkké váló felnőttek pedig egyáltalán semmilyen gyermekneveléssel kapcsolatos képzést nem kapnak. A társadalmakban éppen ezért általános vélekedés, hogy „a tehetség kiváltság” és „a tehetség úgylis utat tör magának”, így aztán a tehetséges gyermekkel nincs is teendő: mindent azonnal, magától megold, hiszen ezért tehetséges. Ezekkel a hiedelmekkel azonban le kell számolni, mert rendkívül távol állnak a valóságtól.

A tehetséges gyermek belső világa bonyolult és gubancokkal teli, még akkor is, ha tipikus tehetség, akinek kívülről nézve szüntelenül csak sikerei vannak. Hát még ha a fejlődése atipikus, szabálytalan, esetleg a tehetsége mellett más szempontból is eltér a korosztályától, például ADHD, diszlexia, részképességszavarok, Asperger érintettség okán.

Ügyszintén fokozottan nehéz a tehetség helyzete akkor, ha mélyszegénységből érkezik, vagy környezete másként nehezi meg egészséges felnőtté válását, mint Leta Stetter Hollingworth esetén, akinek rendkívüli tehetsége mellett a családon belül megélt erőszakkal is meg kellett küzdenie (<https://www.intelltheory.com/lhollingworth.shtml>). Felnőttként – nem meglepő módon – a különleges helyzetű és tehetséges gyermekekkel kapcsolatban folytatott kutatásokat és vált a 20. század elejének egyik meghatározó pszichológusává. A kis Leta 1886-ban született Nebraskában, és 3 éves volt, amikor egyszerre veszítette el a szüleit. Édesanyját akkor, amikor Leta második kishúgának adott életet, édesapját pedig akkor, amikor ezt követően elhagyta őket. A kislányokat az anyai nagyszülők nevelték a következő tíz évben, amikor is visszajött értük az édesapa – bántalmazó alkoholistaként. Leta Stetter Hollingworth-t az átélt traumák nem törték szét, belőlük erős fegyvert kovácsolt mások segítségére; sok hátrányos helyzetű tehetséges gyermek azonban nem ennyire szerencsés.

AZ INTELLEKTUÁLIS TOLERANCIA ZÓNA ÉS AMI VELE JÁR

Hollingworth nevéhez kapcsolódik az ún. intellektuális tolerancia zóna („communication range”) fogalma, amit ma mintegy pszichológiai axiómaként kezelünk (Olajos–Pataki, 2014, 8). Az axióma lényege, hogy legfeljebb 30 IQ pontos különbség mellett képes két ember egymással valódi értelmi és érzelmi kommunikációt folytatni. Hollingworth elmélete persze még

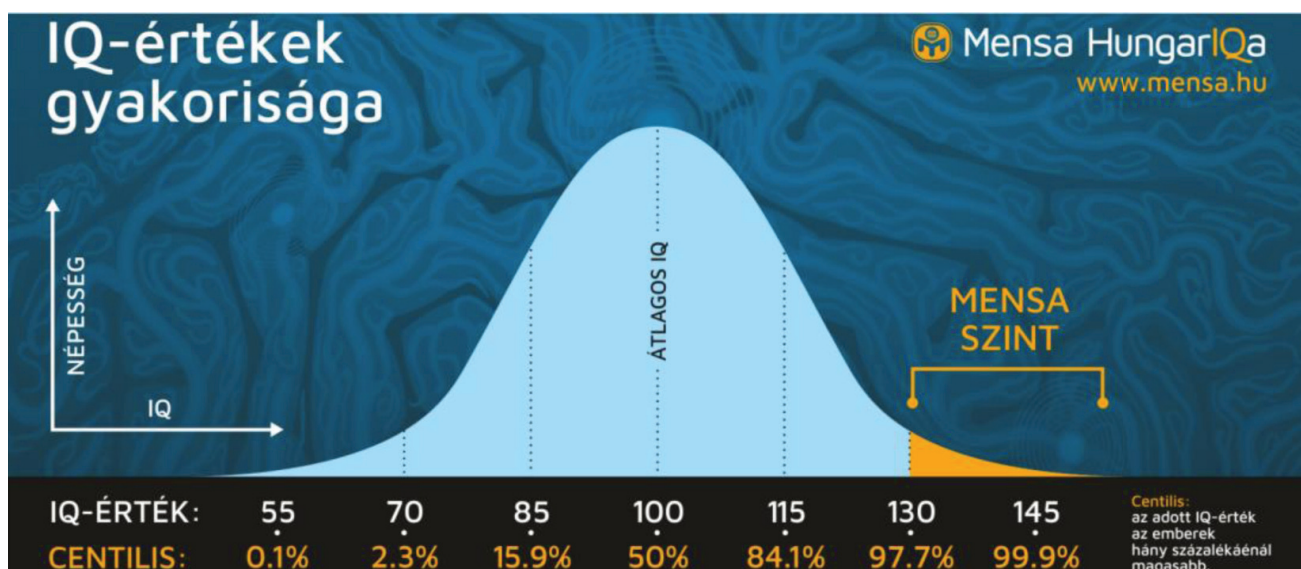

nem tartalmazott ilyen erős általánosítást, ő ugyanis azt állapította meg kutatásai eredményeként, hogy közvetlen kapcsolat áll fenn gyermekek esetén a vezető és követői IQ-ja között: a vezető értelmesebb ugyan az őt követőknél, de legfeljebb 2 IQ egység, azaz 15 pontos szórással számolva 30 IQ pontnyi távolság lehet köztük; ennél nagyobb távolság esetén a vezető – követő kapcsolat vagy létre sem jön, vagy gyorsan felbomlik. Ma az intellektuális tolerancia zóna határait nem csupán gyermekek, hanem felnőttek közötti, és nem csupán alá-fölé rendeltségi, hanem egyenrangú kapcsolatokra is többségi álláspontként irányadónak, illetve gyakran a zónahatárokat is szűkebbnek, 20 IQ pontnyinak tekintik (Olajos–Pataki, 2014, 8).

MIT JELENT MINDEZ A KIEMELKEDŐEN TEHETSÉGES GYERMEKEK SZEMPONTJÁBÓL?

A kiemelkedő tehetségnek számos olyan tulajdonsága van, amely független a tehetség irányától, vagyis általánosságban elmondható, hogy a tehetséges emberek rendelkeznek vele. Az egyik ilyen a *kreativitás*, ami két irányú is lehet: vagy a másoktól kapott információkat képes úgy összerendezni, hogy abból valami új alakul ki (megtartó tehetség), vagy maga talál ki olyasmit, amivel kapcsolatban korábban még információk sem álltak rendelkezésre (változtató tehetség). A kreativitás bonyolult agyi működés eredménye, ezért megjelenése az átlagnál magasabb, legalább (hózzvetőlegesen) 120-130 pontos IQ esetén lehetséges. Mivel pedig a legújabb kutatások szerint az IQ alapvetően genetikai tényező (Ujma, 2022), ez egyben azt jelenti, hogy a kiemelkedően tehetséges gyermekek IQ-ja is jó eséllyel kiemelkedő, vagyis, ha az intellektuális tolerancia zóna elméletet axiómának tekintjük, a tehetség már kora gyermekkorától kezdve sem fogja kortársai, illetve a társadalom nagy részével megtalálni a hangot, nehezen illeszkedik és illeszthető – leszámítva persze azt a nem elhanyagolható kérdést, hogy milyen mértékű illesztés az, amely magát a tehetséges működést még nem károsítja. Ha ugyanis egy tehetség teljes egészében illeszkedne, akkor a tehetség mivolta óhatatlanul elveszne, hiszen pontosan azt tenné, amit mindenki más is.

A társadalom felső 2%-ába tartozó IQ-jú személyeket tömörítő szervezetének magyar egyesülete, a Mensa HungarIQa honlapjáról származó alábbi ábrán látható az IQ általános eloszlása (<https://mensa.hu/intelligencia/az-intelligencia-merese/>):

A 85–115 közötti tartományban található az emberek nagyjából 60-70 %-a, a Mensa-szint a felső 2%. Ez az intellektuális tolerancia zóna szempontjából azt jelenti, hogy az IQ tartomány „legtetején” lévő személyek még a Mensa-szintű többi ember közül sem mindenkiel lesznek képesek érdemben kommunikálni, mert több mint 20-30 IQ pontnyi különbség lesz köztük.

Így a legértelmesebb emberek bizonyos értelemben óhatatlanul magányosak életük elejétől a végéig, gyermekként pedig ráadásul – mindezen eszmefuttatásokat sem ismerve még – feltétlenül azt fogják gondolni, hogy azért másfajta, mint a többiek, mert velük „baj van”. És bármilyen tehetséges is a gyermek, mégis kisgyermek: nem tudja megfogalmazni azt az érzelmi komplexitást, amelyet átél. Így az belülről feszíti őt, mint vulkánt a kitörni készülő láva, és megfelelően kapcsolódni tudó felnőtt segítsége nélkül nem is képes a komplex érzelmeket és gondolatokat elemeire bontani és a maga gyermeki érzelmi érettsége szintjén feldolgozni.

A TEHETSÉGES GYERMEK TULAJDONSÁGAI – AZ ÉREM KÉT OLDALA

Mit gondol az olvasó az alábbiak szerint jellemzett gyermekről? (Gyarmathy, 2021, 21)

- „– Ha valamit a fejébe vesz, meg is teszi.
- Kitartóan megragad az őt érdeklő feladatoknál.
- Szeretné tudni, hogyan működnek a dolgok.

- Összefüggéseket talál ott is, ahol mások nem.
- Kérdései szokatlanok.
- Élénk a képzelete.”

És milyennek tűnik az alábbiakban jellemzett gyermek? (Gyarmathy, 2021, 22)

- „- Makacs, önfejű, sőt, öntörvényű.
 - Semmi más nem érdekli, csak a saját dolgai.
 - Mindent szétszed, mindenbe beleavatkozik.
 - Szentelen.
 - Ostobaságokat kérdez.
 - Folyton álmodozik, hazudozik.”

Nos, a helyzet az, hogy a két lista ugyanannak az éremnek a *pozitív és negatív oldala*. Vessük csak össze az egyes pontokat figyelmesen! Aki „megteszi, amit a fejébe vesz”, az bizony „makacs”, és így tovább. Ugyanaz a gyermek jellemezhető mindkét listával. Hogy végül melyikkel jellemzik, mindössze azon múlik, hogy a jellemzést készítő felnőtt hogyan viszonyul a gyermekhez: intellektuális tolerancia zónáján belülről vagy azon kívülről; valódi elfogadással vagy kritikával tekint-e rá.

A teljességhez tartozik, hogy a tehetséges gyermek, eltérő fejlődése okán, lényegesen energiaigényesebb, mint kortársai, így nem csoda, ha egy 24-28 fős osztályban egy-egy tehetséges gyermek nehézségként jelentkezik az ilyen jelenlétre fel nem készített pedagógus számára. Halkan jegyzem meg, hogy az újabb kutatások alapján a lelki problémák lényegesen kevésbé jelentkeznek akkor, ha a tehetségeket szelektált csoportokban, szelektált pedagógusok oktatják (Gordon Györi, 2021), ám a szelekció egyrészt nem feltétlenül optimális megoldás mindent összevetve, másrészt óvodában, illetve alsó tagozatban a tehetség irányának csak későbbi jelentkezése miatt már eleve nem is értelmezhető.

Kanyarodjunk vissza ezen a ponton a *kreativitás* kapcsán említett általános tehetségtulajdonságok irányába. Előre kell bocsátanom, hogy a tehetséges gyermek ezeket a tulajdonságait nem tudja korlátozni, levetközni, abbahagyni. Agya állandóan és kreatívan jár, emiatt folyamatos impulzusokra van szüksége, amiket, ha nem kap meg, kénytelen megkeresni magának. Ő így működik. Nem megfelelő környezetben emiatt sajnos gyakran gondolják hiperaktívnak, figyelemzavarosnak (Olajos – Pataki – K. Nagy, 2014, 44).

A tehetséges gyermek *rendkívül kíváncsi*, sokat kérdez, és nem éri be fél vagy lebutított válaszokkal; ha ilyeneket kap, ideges, agresszív lesz, hisztizni, kiabálni, csapkodni kezdhet – ami nem meglepő, hiszen a slendrián válasszal erősen inzultáltak az intellektusát, ő ezt bántalmazásként éli meg.

A tehetséges gyermek az őt érdeklő témákkal *fáradhatatlanul* tud foglalkozni, erősen *motivált*; például 3-4 hónap alatt egyedül megtanul angolul középfokon, mert tudni szeretné, hogy kedvenc együttese mit énekel. Ez persze azzal is jár, hogy az ilyen izgalmas kihívásokhoz képest a rendkívül monoton napi rutintevékenységeket, iskolai házi feladatokat nem szívesen végzi. Felnőttként kénytelenek vagyunk őt szükség esetén időkeretek között tartani (alvás, étkezés, öltözködés), szükség esetén pedig az adott feladat elvégzésétől eltekinteni (ha már betéve tudja a szorzótáblát, felesleges további számolási feladatokat megoldatni vele) – és tudnunk kell eldönteni azt is, hogy melyik feladat melyik kategóriába tartozzon. A tehetséges gyermek neveléséhez a türelmen és elfogadáson túl rendkívül erős tudatosság és következetesség szükséges!

A tehetséges gyermek *perfekcionista*, mágnesként vonzza a tökéletesség. Ha például szereti a lovakat, akkor a legjelentéktelenebb növényről is képes kideríteni, hogy eheti-e a ló vagy sem, és már 8-9 évesen pontosan ismeri a ló anatómiáját és biológiai működését. Ugyanakkor a perfekcionizmus meggyötri a lelkét, hiszen még nem képes kezelni azt a paradoxont, hogy örömmel és ne csalódottsággal törekedjünk a tökéletesség felé annak ismeretében, hogy úgysem érjük el, mert nem létezik.

A tehetséges gyermek a tehetségtulajdonságok hatására többet ért a világból, mint kortársai; *értelmileg és érzelmileg is mélyebbek a megélései*. Nem ritka, hogy a hároméves az óvodai „nagyapapa-nap” után a halál filozófiai jelentését boncolgatja kitartóan órákon át; az ötévest sárkányeregetés közben a levegő kémiai összetétele, pancsolás közben a vízre ható gravitáció foglalkoztatja. Ugyanakkor ez a mély megélés komoly félelmeket és frusztrációkat eredményez, mert ebben az életkorban még nem képes feldolgozni a gyermek ezeket a mély érzelmeket, filozófiai dilemmákat.

Mivel a világból többet ért és ráadásul perfekcionista, önmaga kicsiségét, hiányosságait rendkívül nagynak érzi. Emiatt jóval *érzékenyebb és sebezhetőbb* kortársainál. A tehetség elégedetlen önmagával, egész életében. Ha nem kap korán támogatást önmaga feltétel nélküli elfogadásában, könnyen válhat *kudarckerülővé* és alulteljesítővé akár már az első megmérettetés után.

Mindez legkésőbb az iskoláskor elején összeér; hozzá nem értő kezekbe kerülve pedig a gyermekben életre szóló *szorongás* alakulhat ki, akár teljes mértékben megakadályozva tehetségének későbbi kibontakoztatását, valós produktumokba fordítását.

LEHETŐSÉGEK ÉS FELADATOK A TEHETSÉGES KISGYERMEKKEL

A tehetséges kisgyermekkel kapcsolatban, a hiedelmekkel ellentétben, *nem feladat, sőt inkább ellenjavallt* a tehetségének irányát célirányosan fejleszteni. Intézményes tehetséggondozó programok Magyarországon 9-10 éves kortól érhetőek el, akár helyi szintű (Polonkai, 2011), akár országos szintű (Kállai, 2015), akár civil kezdeményezésű (<https://mensa.hu/aktualis/mensa-suli-tehetseggondozo-program/>) programokról van szó, nem véletlenül. Nagyjából erre az életkorra válik

ugyanis megállapíthatóvá a tehetség irányultsága. A matematikai tehetséggel kapcsolatban például nem az a feladatunk, hogy mindennap órákon át számoltassuk vagy matematikai versenyeken való részvételét folyamatosan szorgalmazzuk. Ha maga a gyermek kéri, akkor persze hagyjuk menni – de az ilyen kérés nem túl valószínű.

Fokozott felelősség hárul azonban mind a szülőkre, mind pedig az óvodapedagógusokra és alsó tagozatos tanítókra abban a tekintetben, hogy a tehetséges gyermek *fizikai, mentális és lelki egészsége fennmaradjon*, egészségesen érkezzon meg abba az életkorába, amikor már tehetségének iránya kialakul, ne vesszen el „útközben” pozitív motivációja, egészséges énképe és önértékelése.

Mivel a tehetséges gyermek ritkán szabályos, és motivációja is ritkán esik egybe az óvoda/iskola által közvetített orientációval és keretekkel, általában és legkésőbb a kisiskolás kor elején, vélhetően először valamilyen beilleszkedési, magatartásbeli problémával találjuk magunkat szembe mint első jelzőjével annak, hogy a gyermek kortársaihoz képest eltérő figyelmet igényel. Az első és legfontosabb kérdés ezért az, honnan tudhatjuk, hogy a gyermekünk nem csupán problémás, hanem egyben tehetséges is. A hosszabb távú szülői megfigyelés kisgyermek esetén hatékony és elegendő lehet – és ehhez a jelen tanulmányban feljebb írott szempontokat, tehetségtulajdonságokat, „listákat” fel is tudjuk használni. *Tesztekre nincs szükség*, és egyszerűségük miatt nem is feltétlenül eredményesek. A szülői megfigyelés jelentősége kisgyermek esetében egy 654 óvoda részvételével még 1971-ben Jon C. Jacobs által végzett amerikai kutatás nyomán (<https://psycnet.apa.org/record/1971-31528-001>) is megmutatkozik: a szülők 26 gyermeket neveztek meg, ebből 16 volt valóban tehetséges (61,5%-os pontosság) – ezzel szemben az ugyanazon gyermekekkel az adott intézményben foglalkozó pedagógusok által megjelölt 44 gyermek közül 2 bizonyult tehetségének (0,04%-os pontosság).

NÉHÁNY EGYSZERŰ(NEK TŰNŐ) JAVASLAT

Ha akár szülőként, akár pedagógusként úgy látjuk, hogy egy gyermek tehetséges, az alábbiakat javasolt tenni:

- Beszélgessünk gondolatainkról őszintén a gyermek környezetét alkotó többi felnőttel, mivel a tehetség fentiekben vázolt lelki velejárói és ezek feloldása feltétlenül igényli a gyermekkel foglalkozó valamennyi felnőtt empatikus megértését és együttműködését.
- Beszélgessünk sokat magával a gyermekkel, hogy megértse, mássága nem teszi őt rosszabbá más gyermekeknél, nincs vele „baj”; adjunk számára gyakran hiteles visszajelzést arról, hogy szeretjük, és ez független az aktuális teljesítményétől.
- Keressünk számára megfelelő, lehetőleg érdeklődési körének megfelelő, de mindenképpen tolerancia zónán belüli gyermektársaságot (pedagógusként lehet szakköröket, projektcsoportokat, KIP-csoportokat megfelelően alakítani) – a nagyon lényeges szociális illeszkedést csak ebben a közegben tudja elsajátítani.
- Az őt érdeklő kérdéseknek nézzünk alaposan utána, és ha ez nem lehetséges, akkor bátran keressük meg azokat a szakértőket, akik tudnak válaszolni – ez azért is rendkívül fontos, mert ha így teszünk, komoly bizalmat és lojalitást fogunk elérni, ami más területeken is segíteni fog a gyermekkel való kommunikációban.
- Hagyjuk békében keresgélni a saját útját, biztosítsunk ehhez megfelelő számú eltérő impulzust, programot, és mi magunk is vegyünk részt bennük, amennyire lehetséges.
- Csak azokat a kereteket jelöljük ki, amelyek valóban szükségesek, ezeket is lehetőleg a gyermekkel egyeztessük. Nem lehet szempont az, hogy valami bennünket csak önmagunkért zavar. Ugyanakkor a szükséges keretekhez kivétel nélkül minden esetben tartuk mi is magunkat; a tehetséges gyermek számára a kevés, de számára is érthető és állandó keretszabály érzelmi stabilitást ad, különösen, ha ezekről vele meg előzetesen meg is állapodunk.

Fogadjuk el, hogy a tehetséges gyermek nem fog, nem is tud úgy működni, mint mindenki más, és legfőképpen nem fog, és ha tud is, lelkileg megterhelő számára, hogy úgy működjön, ahogyan mi azt megálmodjuk neki. Hagyjuk tehát békességben a maga lehetőségei szerint fejlődni, miközben figyeljük és éreztetjük, hogy számíthat ránk. Ha így teszünk, azzal megadtunk számára minden tőlünk telhetőt annak érdekében, hogy ép lélekkel készülhessen felnőtt létére.

A tanulmány anonim recenzálási folyamaton ment keresztül.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Gordon Győri János (2021): *Tehetségek együtt*. Budapest, Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége, ISBN: 978-615-81897-1-2.
- Gyarmathy Éva (2021): *Tehetségfejlesztés*. Budapest, TEA Kiadó, ISBN: 978-615-81431-3-4.
- H. Nagy Anna (2013): *Szakmai ajánlások pszichológusoknak a tehetséggondozáshoz*. Budapest, Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége, ISSN: 2062-5936.
- Kállay Gabriella (szerk.) (2015): *Tehetséggondozó programok*. Budapest, Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, ISBN: 978-963-682-706-9.
- Olajos Tímea – Pataky Nóra (2014): *A lelki egészség személyiségdinamikai kettősségei – Kihívások a tehetséggondozásban*. Budapest, Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége, ISSN: 2064-5449.
- Olajos Tímea – Pataky Nóra – K. Nagy Emese (2014): *A kétszeresen kivételes tanulók tehetséggondozása*. Budapest, Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége, ISSN: 2062-5936.
- Polonkai Mária (szerk.) (2011): *Tíz jó gyakorlat a hazai tehetséggondozásban*. Budapest, Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége, ISSN: 2062-5936.
- Ujma Przemyslaw Péter (2022): *IQ, öröklés, környezet*. Budapest, Medicina Könyvkiadó Zrt., ISBN: 978-963-226-826-6.

| Fotó: Smart kid photo created by pressfoto - www.freepik.com